

Tapani Harviainen

* 1.2.1944 † 28.9.2024

Seemiläisten kielten emeritusprofessori Tapani Harviainen menehtyi nopeasti edenneeseen sairauteen 80-vuotiaana 28. syyskuuta 2024 Helsingissä. Hän oli syntynyt Kuopiossa 1. helmikuuta 1944.

Harviainen kirjoitti ylioppilaaksi Joensuu lyseosta vuonna 1962 ja aloitti saman vuoden syksyllä heprean, kreikan ja latinan sekä teologian opinnot Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa. Armeijan ja RUK:n jälkeen Harviainen siirtyi humanistiseen tiedekuntaan, jossa jatkoi heprean ja muiden seemiläisten kielten opintojen parissa. Itämaiden kirjallisuuden oppiaineessa professorina toimi tässä vaiheessa Aapeli Saarisalon jälkeen Jussi Aro (1928–1983). Lukuvuoden 1970–1971 Harviainen vietti vaihto-opiskelijana Jerusalemin Heprealaisessa yliopistossa, missä hän oppi erinomaisen nykyheprean taidon. Samalta ajalta oli peräisin hänen syvällinen kiinnostuksensa arabiaan. Opettajina toimi heprealaisen kielitieteen alalla tunnetut nimet kuten Yehezkel Kutscher, Israel Yevin, Zeev Ben-Hayyim ja Chaim Rabin.

Harviainen väitteli vuonna 1977 heprean kielen painottomien umpitavujen vokalisoinnista. Väitöskirjassa käy ilmi, että heprean ääntäminen ajanlaskumme ensimmäisinä vuosisatoina poikkesi huo-

mattavasti myöhemmästä tiberialaisesta vokalisoinnista. Seemiläisen filologian dosentiksi Harviainen nimitettiin vuonna 1977, aineen vt. professorina (osin) hän toimi Jussi Aron äkillisen kuoleman jälkeen vuosina 1983–85 sekä vakinaisena vuodesta 1985 alkaen eläköitymiseensä asti vuonna 2009.

Harviainen oli laaja-alaisesti kiinnostunut seemiläisistä kielistä ja jätti syvän jäljen suomalaiseen heprean ja juutalaisuuden tutkimukseen. Karl-Johan Illmanin kanssa Harviainen oli Suomessa ensimmäisiä tutkijoita, jotka julkaisivat artikkeleita ja teoksia juutalaisesta historiasta ja kulttuurista sekä Suomen juutalaisista. Humanistisessa tiedekunnassa Harviainen opetti Raamatun heprean lisäksi aramean eri kielimuotoja, Rašin raamatunkommentaareja ja babylonialaista vokalisointia. Harviaisen repertuaari seemiläisten kielten osaajana oli Suomessa täysin poikkeuksellinen. Hän näki seemiläiset kielet ja kulttuurit laaja-alaisesti, ja hänen aikanaan oppiaine sisälsi heprean ja juutalaisuuden lisäksi myös Etiopian kielet sekä aramean kielen ja kanaanilaiset kulttuurit. Useita seemiläisiä kieliä – amharaa, ge’ezä, arameaa, nykyhepreaa, rabbiinista hepreaa ja ugaritia – tarjottiin Harviaisen professuurin aikana vähin-

tään tuntiopetuksena. Vielä eläkkeelläkin Harviaisen opettamat aramean ja ugaritin kurssit vetivät runsaasti opiskelijoita.

Ilman Harviaisen ohjausta ja halua tukea seemiläisten kielten ja kulttuurien monialaisuutta monen nuoren tutkijan ura ei olisi päässyt edes alkamaan. Harviainen ohjasi eri alojen väitöskirjoja muun muassa Jugoslavian juutalaisista, islamilaisesta ja idän kirkon mystiikasta, beduiineista Jordaniassa, aramealaisista loitsumaljoista, karaiittisten juutalaisten hepreankielisestä runoudesta ja jiddišin kielestä Helsingissä. Vielä eläkkeelläkin Harviainen jatkoi nuorten tutkijoiden tukemista niin Suomessa kuin ulkomailla.

Kielten tutkijana hänet tullaan muistamaan kansainvälisesti huomattavan merkittävänä heprean äännehistorian sekä aramean tutkijana. Heprean äännehistoriallinen tutkimus alkoi jo väitöskirjassa, ja Harviainen jatkoi tematiikan parissa käytännössä koko uransa ajan. Myöhemmässä vaiheessa hän kiinnostui esimerkiksi Liettuan karaiittien heprean ääntämyksestä ja sen yhteyksistä heprean varhempisiin vaiheisiin. Aramean osalta Harviainen oli ennen kaikkea ensimmäisten kristillisten vuosikatojen itäaramean murteiden tutkija, joka muuan julkaisi aramealaisten loitsumaljojen vaikeasti ymmärrettäviä tekstejä. Kummallakin tutkimuksensa keskeisellä alueella Harviainen oli erinomaisen hyvin verkottunut kansainvälisesti. Harviaisen monipuolisuutta tutkijana kuvastaa sekin, että hänet arvioitiin päteväksi myös Vanhan testamentin eksegeetiikan professorin virkaan vuonna 1984.

Harviainen julkaisi runsaasti Liettuan karaiiteista eli *karaiimeista* yhteistyössä professori Henryk Jankowskin (Poznań), professori Konstantin Tseretelin (Tbilisi), karaiimien kulttuurin elvyttäjän Mykolas

Firkovičiuksen (Vilna) sekä Venäjän kansalliskirjaston itämaisten käsikirjoitusten osaston johtajan Olga Vasiljevan kanssa. Karaiimien perinteisen heprean kielen lukutradition eli ääntämistavan ohella toinen keskeinen ala Harviaisen laajassa tuotannossa oli laajemminkin itäeurooppalaisten karaiittien historia, identiteetti ja kirjallisuus. Julkaisuja karaiiteista on eri kielillä kymmenittäin; pelkästään vuonna 2004 julkaistussa 60-vuotisjuhlakirjassa niitä luetellaan viitisenkymmentä. Tapanin ansiot alan tutkijana tunnustettiin Liettuan korkeimmalla palkinnolla, Liettuan ansioritarikunnan upseeriristillä, jonka presidentti Valdas Adamkus hänelle myönsi vuonna 2008.

Erityisen huomattava oli Harviaisen osuus maamme parhaana heprean taitajana, kun käännettiin nykyistä Vanhaa testamenttia. Hän oli mukana raamatunkäännöskomitean työssä koko käännoistyön ajan vuodesta 1975 alkaen. Heprealaisen Raamatun osalta hänen kädenjälkensä näkyy vahvana vuoden 1992 raamatunkäännöksessä. Raamatun heprea oli hyvin vahvasti läsnä myös Harviaisen opetuksessa ja hän julkaisi tutkimusta, joka oli selvästi yhteydessä käännoistyössä esille nousseisiin kysymyksiin. Uransa aikana Harviainen julkaisi lisäksi käännoiksiä nykyheprealaisesta lastenkirjallisuudesta, Liettuan karaiimien runoudesta ja Ugaritin teksteistä. Vuonna 2018 Harviainen yhdessä Riikka Tuorin kanssa käänsi Talmudin ja Mišnan tekstejä suomeksi. Käännoksistä keskusteltiin yhdessä yllirabbiini Simon Livsonin kanssa Pyhiä juutalaisia kirjoituksia -sarjassa Yle Radio 1:ssä.

Harviainen toimi uransa aikana monissa luottamustehtävissä, muun muassa Suomen Itämaisen Seuran puheenjohtajana ja Aasian ja Afrikan kielten ja

kulttuurien laitoksen johdossa. Hän oli aktiivinen yhteistyökumppani myös vuonna 1994 perustetussa Suomen Jerusalemin, sittemmin Suomen Lähi-idän instituutissa. Teologisen Aikakauskirjan toimistokunnassa Harviainen toimi vuosina 2000–2016. Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi Tapani Harviainen kutsuttiin vuonna 1994.

Harviainen nautti matkailusta ja tutkimusmatkojen tekemisestä ulkomaille, ja erityisharrastuksenaan hän piti yksinäisiä saaria. Lähi-idän ohella Itä-Eurooppa, Krimin niemimaa, Ukraina, Puola, Liettua ja alueen historia, kielet ja kulttuurit vetivät häntä puoleensa. Harviaisen mukana hänen opiskelijansa ja kollegansa pääsivät konferenssimatkoilla hänen tuellaan tutustumaan oman alansa tutkijoihin. Harviainen vieraili usein Venäjän kansalliskirjastossa Pietarissa perehtymässä kuuluisaan Abraham Firkovich -käsikirjoituskokoelmaan. Hän loi hyvät suhteet kirjaston henkilökuntaan ja tutustutti myös väitöskirjaopiskelijansa ja usean kollegansa kirjaston kokoelmiin matkojensa aikana. Lisäksi hän luetteloi Kansalliskirjaston mittavaa Hebraica-vapaakappalekokoelmaa (Venäjän keisarikunnassa ilmestyneet heprean- ja jiddišinkieliset kirjat ja lehdet). Tätä työtä

on myöhemmin jatkanut useampikin Harviaisen oppilas.

Eläkkeelle jäätyään Harviainen oli mukana perustamassa Bukovinan perilliset ry:tä, joka on säännöllisesti järjestänyt luentosarjoja Itä-Euroopan vähemmistö-kulttuureista. Vuosina 2015–2017 Harviainen toimi yhdistyksen puheenjohtajana ja järjesti sen jäsenille matkoja Baltian maihin, Puolaan ja Ukrainaan. Akateemisen maailman ulkopuolellakin monet muistavat Harviaista lämmöllä Baltian matkojen erinomaisena ja asiantuntevana matkanjohtajana.

Erityisen tärkeä Harviaiselle oli hänen perheensä, vaimo Rea, lapset Tuomas ja Hanna sekä lastenlapset. Luonteeltaan hän oli rauhallinen, tarkoin harkitseva, avulias ja oppilaitaan monin tavoin kannustava. 80-vuotisjuhlaseminaarissaan helmikuussa 2024 Harviainen muisteli puheenvuorossaan monipuolista uraansa ja opiskelijoi-taan. Lopuksi hän pohti arabian kielen liturgisten traditioiden tutkimusta ja esitti toiveen siitä, että nuoret tutkijat Suomessa innostuisivat tutkimaan aihetta. Esimerkki kuvaa hyvin sitä, kuinka Harviaisen mielessä oli loppuun asti uusia tieteellisiä mahdollisuuksia. Harviaiselta jäi muistelmiensa valmis käsikirjoitus.

*Hannu Juusola, Riikka Tuori
ja Kaj Öhrnberg*